

Abstrakt

V predkladanej práci sa snažíme na rozhodnutiach jednotlivých súdov načrtnúť vývoj doktríny zásady prednosti v európskom právnom prostredí. Len ťažko by sme dokázali zveličiť význam zásady prednosti pre riadne fungovanie Európskej únie v súčasnosti. Pokiaľ by členské štáty mali právomoc zrušiť právny akt Európskej únie tým, že by prijali alebo dali prednosť vnútroštátnemu právu, nemohol by existovať jednotný a ucelený právny poriadok EÚ. Zásadu prednosti vyvinul vo svojej judikatúre skoro pred päťdesiatimi rokmi Súdny dvor práve na presadzovanie tohto cieľa.

No právo Európskej únie je len jedným z mnohých právnych poriadkov pôsobiacich na území európskych štátov. Na území členských štátov pôsobí naraz vnútroštátne právo, medzinárodné právo a ďalšie od neho vo väčšej či menšej miere odčlenené právne systémy, a to právo Európskej únie a právo Rady Európy, konkrétne európske právo ľudských práv. Pri výbere rozhodnutí sme dbali na to, aby bolo zachytených, čo najviac vzájomných vzťahov medzi uvedenými rôznymi právnymi systémami.

Vzťahu **európske vs. vnútroštátne právo** sme z objektívnych dôvodov venovali najväčší priestor. Korene doktríny priameho účinku ustanovení Zmluvy o založení EHS a jej aplikačnej prednosti možno nájsť v rozsudkoch vo veciach *Van Gend en Loos* a *Costa*. Súdny dvor na základe teleologického výkladu Zmluvy vyčlenil túto z klasického medzinárodného práva a vyhlásil, že „Spoločenstvo ustanovuje nový právny poriadok medzinárodného práva, v prospech ktorého štáty obmedzili, hoci vo vymedzených oblastiach, svoje zvrchované práva a ktorých subjektami sú nielen členské štáty, ale rovnako aj ich štátni príslušníci“. Na základe týchto dôvodov dospel k záveru, že niektoré ustanovenia Zmluvy môžu mať po splnení určitých podmienok priamy účinok vo vnútroštátnom právnom poriadku. Priamy účinok ustanovení Zmluvy by sa asi ťažko presadzoval, keby vnútroštátne súdy namiesto neho aplikovali nejaké iné uplatniteľné ustanovenie vnútroštátneho práva. Európske právo musí mať prednosť pred vnútroštátnym, ak majú mať individuálne práva nejaký zmysel, inak by sa štáty mohli vyhnúť plneniu svojich záväzkov jednoduchým prijatím nových vnútroštátnych noriem. Súdny dvor dospel k záveru, že „voči právu prameniacemu zo Zmluvy ako nezávislého zdroja práva,

nemožno teda z dôvodu jeho špecifickej a jedinečnej povahy odporovať na základe vnútroštátneho právneho predpisu cestou súdnych orgánov bez toho, aby nestratilo svoj komunitárny charakter a aby nebol spochybnený právny základ samotného Spoločenstva.“ Vyjadril tak doktrínu prednosti práva Spoločenstva pred ustanoveniami vnútroštátneho práva, ktorá je ústrednou témou tejto práce.

Vo svojej ďalšej judikatúre už zo svojej pozície nikdy neustúpil, naopak ju ešte viac prehľboval a dotváral. V ďalších rozsudkoch tak napr. zakotvil prednosť práva Spoločenstva i pred ústavnými normami členského štátu i v nich obsiahnutými základnými právami. Teda i akty sekundárnej legislatívy Spoločenstva majú prednosť pred ústavou členského štátu; konštatoval, že všetky vnútroštátne súdy musia okamžite zabezpečiť presadenie ustanovenia práva Spoločenstva s priamym účinkom, hoci uplatniteľné ustanovenie vnútroštátneho práva predpisuje niečo iné, a to aj v takom prípade, ak vnútroštátny súd nemá takúto právomoc podľa vnútroštátneho práva.

Reakcia na judikatúru Súdneho dvora v členských štátoch na seba nenechala dlho čakať. Ako sa neskôr ukázalo, boli to práve nemecké súdy na čele so Spolkovým ústavným súdom, ktorých judikatúra a postoje si získali jedno z najprominentnejších postavení spomedzi členských štátov. Už v šesťdesiatych rokoch, teda ako jedna z prvých, sa v nemeckých odborných kruhoch rozprúdila diskusia o judikatúre Súdneho dvora týkajúcej sa prednosti a jej dôsledkoch pre nemecké právne prostredie. Pri čítaní prvého rozhodnutia Spolkového ústavného súdu, v ktorom sa vyjadril k otázke prednosti práva Spoločenstva, možno mať dojem, že tento uznal argumenty Súdneho dvora. Neskôr pokračoval vo vytýčenom trende a v roku 1971 sa stal prvým európskym najvyšším súdom, ktorý zmenil vnútroštátnu právnu doktrínu a priznal európskemu právu prednosť pred vnútroštátnym právom.

Otvorenou ostala otázka prípadných ústavných limitov zásady prednosti. V rozhodnutí *Solange I* Spolkový ústavný súd zmenil trend vytýčený vo svojich predchádzajúcich rozhodnutiach a vyslovil sa, že pokiaľ integračný proces nepostúpi tak ďaleko, že i právo Spoločenstva bude mať ustálený katalóg základných práv, postúpenie vecí všeobecným súdom Spolkovému ústavnému súdu po obdržaní rozhodnutia Súdneho dvora je prípustné, či dokonca nevyhnutné, ak

všeobecný nemecký súd považuje podľa interpretácie Súdneho dvora normu práva Spoločenstva za neuplatniteľnú pre jej rozpor s niektorým základným právom ustanoveným v Základnom zákone. Neskôr nastalo „oteplovanie“ vzťahov. Tento trend vyústil do rozhodnutia vo veci *Solange II*, keď sa Spolkový ústavný súd vyslovil, že pokiaľ Európske spoločenstvá zabezpečia účinnú ochranu základných práv, Spolkový ústavný súd viac nebude vykonávať svoju právomoc rozhodovať o uplatniteľnosti sekundárnej legislatívy Spoločenstva.

No začiatkom deväťdesiatych rokov Spolkový ústavný súd vyniesol rozhodnutie, ktoré je doteraz azda najvýznamnejšou hrozbou, ktorú adresoval súd členského štátu Súdnemu dvoru, pokiaľ ide o doktrínu zásady prednosti európskeho práva. V rozhodnutí vo veci *Maastrichtskej zmluvy* Spolkový ústavný súd pohrozil, že pokiaľ Európska únia nebude rozlišovať medzi výkonom suverénnej právomoci prenesenej na obmedzený účel a zmenou a doplnením Zmluvy, takýto výklad nevyvolá záväzné účinky v Nemecku. Ostrej kritike podrobil demokratické pomery v Európskej únii a dospel k záveru, že v Európskej únii nemôže byť demokracia bez spoločného jazyka a *demosu*. Závery z tohto rozhodnutia Spolkový ústavný súd v zásade potvrdil i v nedávnom rozhodnutí vo veci *Lisabonskej zmluvy*. Okrem iného vyhlásil, že Nemecko neuznáva absolútnu prednosť uplatnenia práva Únie z dôvodu ústavnej neprijateľnosti.

Názormi a postojmi Spolkového ústavného súdu sa inšpiroval i český Ústavný súd. Na prvé formulácie svojich názorov na prednosť práva Spoločenstva, využil hneď prvú príležitosť, ktorá sa mu naskytla. V tomto náleze sa vyslovil, že každý orgán verejnej moci je povinný aplikovať komunitárne právo prednostne pred českým právom vtedy, pokiaľ je český zákon v rozpore s komunitárnym právom. V ďalšom náleze si však vyhradil právomoc ústavnoprávneho prieskumu. V inom svojom náleze sa vyslovil, že nemá právomoc rozhodovať o ústavnosti noriem európskeho práva, a to ani za situácie, pokiaľ sú obsiahnuté v právnych predpisoch Českej republiky. V náleze vo veci *Lisabonskej zmluvy* mierne korigoval svoju predchádzajúcu judikatúru, keď konštatoval, že v prípade jasného konfliktu medzi domácou ústavou a európskym právom, ktorý nemožno eliminovať žiadnou rozumnou interpretáciou, musí mať ústavný poriadok Českej republiky prednosť.

V príkrom kontraste k judikatúre českého Ústavného súdu stojí rozhodovacia činnosť Ústavného súdu Slovenskej republiky, ktorý sa za rovnaký čas otázky vzťahu vnútroštátneho a európskeho práva poriadne nevenoval a letmo sa jej dotkol len v náleze vo veci *Ústavy pre Európu*.

Vzťah **vnútroštátne právo vs. európske právo ľudských práv** je načrtnutý na príklade série rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva a nemeckých súdov vo veci *Loizidou*. Európsky súd pre ľudské práva v rozhodnutí vo veci *Loizidou* vyslovil postulát existencie európskeho verejného poriadku. Význam tohto rozsudku je v tom, že i Európsky súd pre ľudské práva sa napokon odklonil, i keď nie veľmi výrazne, od ustálených postupov medzinárodného práva. Poukázal na rozdiely medzi ním a Medzinárodným súdnym dvorom, čím sa prakticky pokúsil vyčleniť právny poriadok Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv od tradičného medzinárodného práva.

Vzťah **európske vs. medzinárodné právo** je zas načrtnutý na príklade série rozsudkov Súdu prvého stupňa a Súdneho dvora vo veci *Kadi*. Najprv to bol sympatický pokus Súdu prvého stupňa o hierarchizáciu noriem medzinárodného a európskeho práva, keď rozhodol, že povinnosti vyplývajúce z Charty OSN majú nepopierateľne prednosť. Súdny dvor však v odvolaní rozhodol, že medzinárodná dohoda nemôže mať za následok zasahovanie do ústavných zásad Zmluvy ES, vrátane zásady, podľa ktorej všetky akty Spoločenstva musia dodržiavať základné práva.

Napokon **vzťah európske právo vs. európske právo ľudských práv** je načrtnutý na príkladoch sérií rozhodnutí Súdneho dvora a Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci *Matthews* a *Bosphorus*. Rozhodnutie vo veci *Matthews* je prvý prípad, v ktorom bol Európsky súd pre ľudské práva požiadaný o preskúmanie údajného porušenia Dohovoru normami Európskeho spoločenstva. Európsky súd pre ľudské práva zakotvil vo svojej judikatúre zásadu, že členské štáty sú viazané Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv aj pri prenášaní právomocí na nadnárodné organizácie. Rozsudok vo veci *Bosphorus* je označovaný za „Solange II“ Európskeho súdu pre ľudské práva, pretože v ňom dospel k podobným záverom ako Spolkový ústavný súd v uvedenom rozhodnutí. Rozhodol, že o ochrane ľudských práv v práve Spoločenstva možno povedať, že je rovnocenná s úpravou Dohovorom. Tým pádom sťažil prístup fyzických osôb k Dohovoru, pokiaľ ich prípad súvisí s právom Únie. Optimálnym trvalým riešením vzájomného

vzťahu medzi právnymi poriadkami Európskej únie a Dohovorom bude pristúpenie Európskej únie k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv. Lisabonská zmluva na tento účel neustanovuje len právny základ pre takéto pristúpenie, ale tiež ukladá pristúpenie ako povinný výsledok. Po pristúpení bude mať Európsky súd pre ľudské práva právomoc aj pre oblasť práva Únie.

Predkladaná práca si kládla za cieľ popísať vývoj aplikácie zásady prednosti a na jeho spletitom pozadí ukázať význam tejto zásady pre európske integračné procesy. Pritom je zrejmé, že ani zďaleka nejde o vývoj jednosmerný, či priamočiary. Jedna z mála vecí, ktorá je všetkým, inak tak rozdielnym, v tejto práci spomínaným súdnym orgánom spoločná, je uprednostňovanie svojej judikatúry, svojho systému a svojho postavenia pred všetky ostatné. Či už ide o Súdny dvor, ktorý takto rozhodol vo veciach *Van Gend en Loos*, *Costa* a *Kadi*, Spolkový ústavný súd vo veciach *Maastrichtskej* a *Lisabonskej zmluvy*, alebo český Ústavný súd vo veci *Produkčných kvót cukru*. A práve tu tkvie riziko, na ktoré si na tomto mieste dovoľíme upozorniť. Domnievame sa, že popísaná situácia je z dlhodobého hľadiska neudržateľná, pretože neustále sa množiace judikatúry násobené počtom novovznikajúcich súdov na seba zákonite musia naraziť a skôr či neskôr by mohlo dôjsť k protichodným rozhodnutiam rôznych súdov, čo by malo najmä v kontexte Európskej únie veľmi vážne následky. Je preto nevyhnutné skúmať a kriticky hodnotiť judikatúru a postoje relevantných súdov a poukazovať na styčné body, ale i rozpory s cieľom predísť navzájom nezmieriteľným rozhodnutiam. Budeme radi, ak k tomu aspoň v malej miere prispeje aj táto práca.